

A 75 ÉVES KODÁLY ZOLTÁN

Magyarország, a magyar társadalom, a magyar szellemi élet, a magyar nép, mely ezidén egyik legnagyobb művésziát ünnepli a 75. évét betöltő Kodály Zoltánban, egy emberöltőnyi munkát ünnepel benne, olyan művet, mely a hősi és tragikus erőfeszítésekben oly gazdag magyar történelemben is párját ritkítja.

Hősi és nagyszerű ez az életmű, mert nemzedékek munkáját sűríti magába; messzireható és általános érvényű, mert egyben erkölcsi példaadás; mert mérföldkövet jelent műveltségünk történetében; s mert egy kis nemzet határát messze túllépő jelentőségre nőtt az egész világ számára.

Művész és tudós, költő és nevelő Kodály Zoltán, min.legyenek nagyszabású, a maga útján járó, új távlatokat nyitó tünemény. Alkotóművész, aki a magateremtette szókinccsel beszél s a magateremtette világ szépségével ajándékozta meg mindnyájunk életét; aki felfedezte és feltárta a magyar nép ősi zenei anyanyelvét s ezt a nyelvet nemzeti műveltségünk középpontjába állítva, megtanította egész népét erre az ősi-új zengésre; aki európai távlatot nyitott egész gondolkodásunk számára, valósággal új tudományos közszellemet teremtve Magyarországon; s aki nevelőmunkájával újjáformálta egész pedagógiánkat. Az ő műve, ha a magyar zenei műveltség, messze elhagyva múlt századi féltudású állapotát, ma az egész világ megbecsült szellemi kincse, emberi és nemzeti rangunk egyik legszebb és legnemesebb biztosítéka.

Ez a nagy mű nem jött létre könnyen s Kodály Zoltán útja nem volt sima út. Útjába állott minden idegenség, lomhaság és közöny, a magyar múlt minden kárhozatos, rossz, visszahúzó hagyománya. Évtizedekig tartott, amíg nagy kortársával és barátjával, Bartók Bélával kivívta az igazi népdal egyenjogúságát, amíg hazát szerzett neki saját hazájában; amíg újhangú remekműveiben kivívta egy forradalmi erejű új magyar zeneművészet létjogát, világszerte való elismertetését; amíg megalapozta és győzelemre vitte a mai magyar zenetudomány alapvető és példaadó eredményeit. Sokszor küzdött egymaga a dölyfös rosszindulattal és értetlenséggel; de mindig ott tudta maga mögött s őt érezte magában népe, a névtelen milliók roppant élet-

erejét s ez az erő eleve eljegyezte Kodály Zoltánt a végső győzelemmel. Ha ma végigtekint munkája — hat teljes évtized! — eredményein, ott látja maga előtt az egész megújhodott Magyarországot, mely forró szeretettel és odaadó hálával néz fel reá, nagy művészfíára és tanítómesterére.

*

1882. december 16-án született Kecskeméten. Iskoláit Galántán és Nagyszombatban végezte, 1900-ban Koessler János zeneszerző-növendékének iratkozott be a budapesti Zeneakadémiára s az Eötvös-kollégium tagjaként a bölcsészkarra. 1905-ben kezdte meg nagyjelentőségű népdalgyűjtő, országjáró körútjait, 1906-ban „A magyar népdal strófászerkezete” című értekezésével doktorált az egyetemen, közzétette Bartókkal az első népdalsorozatot s 1907-ben a Zeneakadémia tanára lett; ugyanebben az évben hangzott fel Budapesten első nagyszabású zenekari műve, a „Nyári este”. Külföldi tanulmányutak következtek: Berlin, Páris, Róma. 1910-ben első szerzői estjét rendezte meg a fővárosban, a Waldbauer-vonósnégyes közreműködésével; ugyanebben az évben kötött házasságot a kitűnő zenei tehetségű Sándor Emmával, egész későbbi munkásságának kongeniális társával. 1911-ben az Új Magyar Zeneegyesület létrehozásán fáradozott Bartók Bélával együtt, egyelőre tartósabb eredmény nélkül. 1910–18 között hangzottak fel első kamarazeneművei külföldön, 1918-ban — második szerzői estjén — kerültek bemutatásra az első Kodály-dalok. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, a Zeneakadémia igazgatója s egy zenei direktórium tagja volt, ami miatt 1919 őszén hosszantartó fegyelmi vizsgálat és ellenséges hajsza indult ellene. Ezekben az években kerültek a nyilvánosság elé első alapvető tudományos munkái, a népnek és történelminek felbonthatatlan egységét bizonyító mesterművek: 1917-ben az „Ötfokú hangsor a magyar népzeneben”, 1921-ben az „Árgirus nótája”, 1923-ban a Bartókkal sajtó alá rendezett „Erdélyi magyar népdalok”, 1924-ben a „Nagyszalontai gyűjtés” dallamai; ezeket követte 1926-ban a „Kelemen kőműves balladája”, 1933-ban a „Néprajz és zenetörténet”, 1935-ben a „Sajátosságos dallamszerkezet a cseremis népzeneben”, 1937-ben a „Magyar népzene” (azóta több kiadásban, 1956-ban németül is), — megannyi mérföldkő a magyar zenetudomány fejlődésében, s kívülük hosszú sora a cikkeknek és kisebb tanulmányoknak.

Az 1923-as év döntő fordulatot hozott Kodálynak a magyar zeneéletben elfoglalt helyzetében: bemutatásra került a „Psalmus Hungaricus”, az a monumentális kórusmű, mely egy csapásra a nagy nemzeti zeneköltőt revelálta szerzőjében, immár nemcsak a szakemberek, hanem a legszélesebb nyilvánosság, az általános köztudat számára is. Ettől kezdve minden új művével nőttönött a jelentősége a magyar, majd hamarosan a külföldi közönség előtt. 1925-ben csendültek fel az első gyermekkarok, melyekből hamarosan országos énekkari mozgalom indult útnak, 1926-ban került bemutatásra Operaházunkban a „Háry János” s szólaltak meg vele az első igazi magyar népdalok az ország vezető színpadán; ugyanez az év hozta meg a „Psalmus” első külföldi bemutatóját, melyet azóta az előadások beláthatatlan sora követett a világ minden táján. Kodály ez időben mint műveinek dirigense is ismertté vált a külföldön. „Háry János”-t a „Marosszéki” és „Galántai táncok” (1930–33), a „Székely fonó” (1932), a „Budavári Tedeum” (1936), a „Páva”-változatok és a „Concerto” (1938–40), a „Missa Brevis” (1942) és a „Czinka Panna” (1948)

követték, nem szólva a dalok, kórusművek és népdalfeldolgozások hatalmas soráról. A második világháború fojtó éveit minden eddiginél tudatosabban megérelték a művészen a jövő megmentésének, az ifjúság nevelésének gondját (Iskolai Énekgyűjtemény 1943–44, Bicinia Hungarica sorozat) s írásainak is mind sűrűbben visszatérő alapeszméje az eljövendő „magyarabb és emberebb” nemzedék. A zenei, irodalmi, nyelvi mozgalmak, melyeket megindított, kivétel nélkül ezt a célt szolgálják.

A felszabadulás már e hatalmas munkában találta. Az azóta eltelt tizenkét esztendő régi terveit és kezdeményeit bontotta virággá s a reáharult vezető-tisztségek csak Kodály hatalmas nemzet- és népnevelő programját szentesítették. Elnöke volt a Művészeti Tanácsnak s 1946-tól 49-ig a Magyar Tudományos Akadémiának; háromszor tüntették ki Kossuth-díjjal, legutóbb 1957-ben, a díj legmagasabb fokozatával. Angol, amerikai és szovjetunióbeli vendégszereplései világszerte öregbítették zeneszerzői hírnevét s mióta a Magyar Tudományos Akadémia 1951-ben megkezdte a Magyar Népzene Tárának rendszeres kiadását, az egész világ zenetudománya fokozódó megbecsüléssel ismeri fel Kodály és Bartók népzene-kutatói, zenetörténeti és néprajztudományi kezdeményezéseinek nemzetközi jelentőségét. A legutóbbi évek Kodály Zoltán zeneszerzői, írói és tudományos munkásságának valósággal új kivirágzását hozták: nemcsak „Zrínyi szózatát” és a „Talpra magyar”-t érlelték meg (1955–56), hanem Arany János népdalgyűjteményének nagyszabású kritikai kiadását (1952) és a kisebb Kodály-tanulmányok gazdag antológiáját is („A zene mindenkié”, 1954).

*

Egyik kezünket a keleti testvérnépek fogják, a másikat Bach és Palestina — írta egyik tanulmányában. — „Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat? Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája közt híd lenni s talán mindkettővel összefüggő szárazföld? Feladatnak elég volna újabb ezer évre.” Ez a program egyben azt a küldetést jelzi, melyet Kodály Zoltán kezdettől fogva önmagában és művészetében érzett.

Csak ilyen történelmi küldetés tudatában válhatott a művész útja egyben a teremtő humanista útjává, nemcsak a magyar műveltség, de az emberi szellem egyre mélyebb tárnái felé. Műveiben sorra felvonultak a magyar tájak, sorsok és évszázadok, egyben a régi és új, időtlenül időszerű emberi fájdalmak és ujjongások. Megszólalt a magyar biblia tragikus hangja a *Psalmus Hungaricus*-ban, a *Jézus és a kufárok*-ban, a magyar erdők zengése a *Mátrai képek*, a *Hegyi éjszakák*, a *Nyári este*, a *Marosszéki* és *Galántai táncok* nagyívű dallamaiban. Megszólalt a régi és új magyar költészet: Balassi és Zrínyi, Berzsenyi és Kölcsey, Vörösmarty és Petőfi, Arany és Ady „megkészt melódiája” a Kodály-dalokban és kórusokban, a magyar nyelv e páratlan melodikus kivirágásaiban; a népköltészet drámává és szimfóniává hevített monumentális hangja a *Székely fonó* s a *Háry János* színpadán, a *Felszállott a páva* árnyékos és ragyogó freskóin; Európa és a magyarság nagy találkozására a *Tedeum*, a *Mise*, a *Concerto* szárnyas pompájában és mély lélegzetében. De nem volt-e mindez Európa vajudó problémáinak megoldása is, nem volt-e

válasz az egyre visszatérő kérdésre : lesz-e még zenéje, lesz-e nagy melódiája a születő új világnak, lesz-e még olyan emberség, mely a felbomlásban, elmerülésben és újjászületésben összetart? Ami a régi magyar zeneiségben érték volt, ígélet és elindulás egy megálmodott európai magaslat felé, sorra megvalósult és beteljesült Kodály műveiben; ami évszázadokig mindig csak kibontakozni készült, de újra meg újra elakadt és homokba fúlt, itt életre támadt győzelmes erővel; „felkelt és járt”. A klasszikus nyugati zene régi, nagyszerű eredményeinek megkésett, de talán legjobbkor érkezett kelet-európai társaként megszületett a nagy magyar énekkari művészet, melynek ma sehol sincs párja a világon; megszületett az az újfajta dallamosság, mely az Ezeregyéjszaka szivárványszíneit egyesíteni tudta az északi hősköltemények heroizmusával, a biblia mennydörgését a reneszánsz tavaszi édességével. *Melodia humana* — ez lett Kodály zenéje, nemcsak kicsiny hazája számára.

S így érthető, ha kezdettől fogva maga mellé tudta állítani korának szinte minden jelentős előadóművészt, Toscaninitól és Furtwänglertől Mengelbergig, Ojsztrahig és Casalsig; hogy nemcsak apró magyar falvak tanítói, hanem azok a nagy művészek is megérezték az egyetemesen újuak lehetőségét ebben a magyar zenében; s hogy nemcsak nálunk sarjadt a nyomában az énekes és hangszeres előadóművészetnek új iskolája, hanem idegen országokban is.

Így van, így történt: Kodály Zoltán nagy álma, a Nyugatot Kelettel összekötő híd, a magyar zene európai hivatása valósággá vált az ő művészetében, s amit teremtett, immár valóban kibékítő és összefogó híd gyanánt áll e távoli világok között, az ezerarcú s mégis egyetlen melódia, az ősi és mindig új humanizmus jegyében.